

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

U p s a l a L ä n

till

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifna

E M B E T S - B E R Ä T T E L S E

för åren 1848, 1849 och 1850.



STOCKHOLM, 1853.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Upsala Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna Embets-berättelse för åren 1848, 1849 och 1850. Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010. Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

U p s a l a L ä n

till

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifna

E M B E T S - B E R Ä T T E L S E

för åren 1848, 1849 och 1850.



STOCKHOLM, 1853.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§ 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
Broar.....	4.
§ 2. Invånare.....	4.
§ 3. Näringar.....	5.
Jordbruket.....	5.
Boskapsskötseln.....	8.
Hästafveln.....	8.
Fårafveln.....	8.
Svinafveln.....	8.
Bränvinsbränningen.....	9.
Skogshushållningen.....	9.
Häradsallmänningarne.....	9.
Salpeter-tillverkningen.....	10.
Jagt och djurfångst.....	10.
Fisket.....	10.
Sjöfarten.....	10.
Varors forslande.....	11.
Bruk och Bergverk.....	11.
Stångjernssmide.....	11.
Leufsta och Carlholm.....	11.
Österby.....	11.
Gimo.....	11.
Strömsberg.....	11.
Ullfors.....	11.
Söderfors.....	11.
Wattholma.....	11.
Stålbränningen, Ankar- och Grofsmidet samt Manufaktur-tillverkningen.....	12.
Blåsnigstiden och Tackjernstillverkningen.....	12.
Dannemora Jernmalms-Grufvor.....	12.
§ 4. Allmänna förhållanden och anstalter.....	14.
Mälare-Provinsernas Enskilda Bank.....	15.
Länets Brandstods-förening på landet.....	15.
Bolaget för brandförsäkring af lös egendom i städerna... ..	15.
Kreaturförsäkrings-Bolaget.....	15.

Central-Hospitalet.....	15.
Läns-Lazarettet.....	16.
Socken-Magaziner.....	16.
Fasta Folkskolor.....	16.
Enöreskassan.....	16.
Upsala Läns Rusthållares Beklädnads-Direktion.....	17.
Upsala Läns Rusthållares Remonteringsfond.....	17.
Sparbanken.....	17.
Landtmäterigöromålen.....	17.
Fattigvården.....	17.
Jordransakningar.....	20.
Ett Varuanskaffnings-bolag.....	20.
§ 5. Städerna.....	22.
Upsala.....	22.
Enköping.....	24.

Tabellbilaga

Tabell för Städerna inom Upsala Län för åren 1848-1850

Tabell för Landet inom Upsala Län för åren 1848-1850

Underdånig Berättelse om tillståndet i statistiskt och ekonomiskt
hänseende inom Upsala Län för åren 1848, 1849 och 1850.

§ 1.

Länets allmänna beskaffenhet.

I afseende å Länets läge och vidd får jag åberopa hvad som blifvit i förut afgifne berättelser anfördt.

Med undantag af Bälinge mossar och Säfsta kärr, tillhopa innefattande en areal af 3,598 tunnland, äro alla öfrige utdikningar af sank trakter och sjösänkningar, hvartill statsbidrag lemuats med tillsammans 36,884 R:dr 42 sk. 5 rst. Banko, afsynade och godkände. Genom dessa arbetsföretag hafva 14,220 tunnland blifvit odlingsbara. Ett synnerligt fägnisamt tecken är det, att större delen af de odlingar, som sålunda kunnat verkställas, blifvit utförd med afseende på odling af foderväxter, icke på förökande af sädesproduktionen. Under förutsättning och förhoppning att Rikets Ständer framgent med understöd befordra dylika arbeten, hvartill dock, i betraktande af den ofantliga nationella vinst, som genom desamma uppkommer, den hittills anslagna summan för 3:ne år för hela riket af 100,000 R:dr Banko säkerligen är alltför otillräcklig, hafva undersökningar blifvit hållne och förslag upprättade för flera vattenaf-tappningsarbeten, hvarigenom en ägovidd af många tusende tunnland, nu vattendränkt mark, skulle kunna försättas i odlingsbart skick. Sådana landvinningar medföra varaktiga fördelar.

Fördjupning af Örsunds ån till 8 fot, jemte en lastagebrygga, är med anslag af 11,000 R:dr fullbordad, och hafva ångfartyg sedermera på denna segelled uppgått till Örsunds bro. Sprängningar under vattnet vid Eriksund och åtskilliga förbättringar af segelleden vid Stäket äro fullbordade för 13,000 R:dr, hvarjemte Upsala å blifvit uppmuddrad för 14,500 R:dr Banko, hvartill hamn- och grundpenningarne på denna segelled användts.

Alla omläggningar af landsvägar och sänkning af backar, hvartill erhållits i statsanslag 51,428 R:dr 42 sk. 8 rst., äro jemväl afsynade och godkände.

Den enda egentliga backe, som numera finnes på allmän landsväg i Länet, eller den så kallade Dalkarlsbacken i Bro härad, är nu äfven under ombyggnad, hvartill Kongl. Majt anslagit 30,000 R:dr Banko.

Vägarne äro i allmänhet hårda och goda.

Broar. Carl d. XIII:des bro öfver Dal-elfven och Prins Gustafs bro öfver Fyrisån underhållas af bolag. Stäkets och Ekolsunds broar underhållas af ägarne till dessa egendomar och Nyqvarns bro på Statens bekostnad. Vid alla dessa broar betalas bropengar. Öfrige större och mindre broar underhållas af vederbörande kommuner, utan att vid dem afgift erlägges för öfverfart.

§ 2.

Invånare.

Vid 1847 års slut var Länets hela folkmängd 86,238 personer. Vid slutet af år 1850 utgjorde befolkningen:

Uti Upsala stad skattskrifne af mankön	1,666	
» » » » af qvinkön	2,527	
» » » skattfrie af mankön	980	
» » » » af qvinkön	4,165	6,338

Anm. Härtill kommer den studerade ungdomen vid Akademien och Katedral-skolan m. m. som uppgår till omkring 1,200.

Uti Enköpings stad skattskrifne af mankön	401	
» » » » af qvinkön	525	
» » » skattfrie af mankön	219	
» » » » af qvinkön	264	1,409
I Länets sex Fögderier skattskrifne af mankön	19,809	
» » » » af qvinkön	22,366	
» » » skattfrie af mankön	17,632	
» » » » af qvinkön	19,239	79,046

eller tillsammans 86,793 personer.

Och har folkmängden i Länet således under dessa 3:ne år ökat med 555 personer.

Hvad beträffar folkets bildning, så står den ännu ungefärligen på samma punkt, som då sednaste underdåniga berättelse afgafs. Ett bättre förhållande är väl ej att hoppas, förr än verkan hunnit visa sig af den allmänna folkundervisningen. Gudsfruktan och laglydnad utmärka Uplands allmoge, men den saknar i allmänhet industriel förmåga. Gröfre brott äro sällsynta med undantag af kyrkstölder, hvilka med stor fräckhet ganska ofta under sednare åren blifvit begångna. Sällan har det lyckats att kunna leda i bevis dessa stölder, ehuru det stulna kyrksilfret ofta tillrättakommit. Om i stället för silfver användes i kyrkorna till kommunion t. ex. kristall-pjeser, skulle väl den egentliga frestelsen till dessa skändliga helgerån upphöra.

Fyllerilasten synes vara i aftagande på landsbyggden, men så är, tyvärr, ej förhållandet i städerna. Erfarenheten har visat, att då bränvinet någon gång stigit till högre pris, har fylleriet minskats. Önskligt vore därför, att en ändamålsenligare beskattning å denna elddryck, än som nu är förhållandet, kunde antagas. Fåfångt söker man vinna detta ändamål medelst skattläggning på pannerymden, och troligen icke heller genom beskattningens bestämmande efter mäskekaren. Bränvinsbrännaren, i samråd med kopparslagaren, hittar alltid på något sätt att kringgå författningen. Ändamålsenligast vore kanhända, att en viss afgift af t. ex. 16 sk. Banko bestämdes för hvarje tillverkad kanna bränvin, och att sockennämnden i hvarje församling ägde att uppgifva beloppet af hvad vid hvarje bränneri inom socken blifvit under året tillverkad, med rättighet att, till ledning för omdömet, taga kännedom om den dagbok, som vid hvarje bränneri borde, efter ett fastställt formulär, föras, utan att dock sockennämnden deraf skulle vara ovilkorligen bunden vid bestämmandet af tillverkningens belopp. Det är sällan någon hemlighet i orten huru många tusen kannor bränvin vid hvarje bränneri tillverkas. Härigenom skulle troligen beskattningen till Staten komma att uppgå till många millioner R:dr och bränvinet stiga i värde samt fyllerilasten hastigare och kraftigare, än genom hvarje annat medel, motverkas.

§ 3.

Näringsar.

Jordbruket, som är hufvudnäringen i större delen af Länet, har under ifrågavarande 3:ne år gjort ganska lofvande framsteg. Vexelbruket vinner allt mer och mer i förtroende; en ändamålsenligare dikning börjar verkställas;

gärdesgårdar borttagas och vallning af kreaturen ombesörjes på flera ställen, odling af mossbelupna ängar och hagar företages i betydligt omfång; förbättrade jordbruksredskaper användas, och äfven anläggning af åkerfält, med afloppsgrafvar och täckta diken, har på åtskillige egendomar, efter Direktör Johnsons föreskrifter, med fördel blifvit verkställd.

Att det inom Länets belägna Ultuna Landtbruks-Institut redan väsendtligt bidragit till dessa förbättringars vidtagande, genom det föredöme der lemnas till ett rationellt jordbruk och genom tillverkning vid dess mekaniska verkstad af duglig jordbruksredskap, är intet tvifvel underkastadt; men hufvudsakligast får man tillskrifva dessa förbättringar Länets nitiske Hushållnings-Sällskap, dess distrikt-nämnder, samt det lifliga intresse, hvarmed i allmänhet de mera upplyste jordbrukarne omfatta detta ädla yrke.

Allmogen börjar äfven med förtroende emottaga och med allvar begrunda de råd och föredömen, som lemnas för jordens ändamålsenliga behandling. Plogar af enkel konstruktion, ursprungligen den Amerikanska, uppköpas nu till tusendetal, under benämning af den Furudalska, Åkers-, Hälleforss- och Näfveqvarns-plogen. Klöfver, jemte timotejodling, börjar blifva temligen allmän; riad säd inköpes till utsäde; med ett ord, gamla fördomar, sega här, som Uplandsleran, börja brytas, och fånesamt är att se med hvilken uppmärksamhet allmogen följer hvad som förehafves vid de årliga större och mindre landtbruksmöten, som hållas inom Länets. Mera vågar man icke heller önska. Jordbruksförbättringar, synnerligen de som företagas af allmogen, måste ske småningom, grundade på erfarenhet och öfvertygelse om nya åtgärders förtrede. Det tillhör de insigtsfulle och förmögne att, på vetenskapliga grunder, vidtaga mera genomgripande förändringar. Lyckas dessa, gagna de icke allenast i och för sig sjelfva, utan äfven genom det exempel, som lemnas den mindre jordbrukaren, hvilken efter råd och lägenhet tillgodogör sig förbättringarnes resultat.

På några egendomar i Länets har man börjat införa ängscirkulationen, eller så kalladt koppelbruk för att öka fodertillgången; och denna jordens indelning kommer troligen att vinna allmännare efterföljd här, der de naturlige ängarne icke på långt när äro i riktigt förhållande till den sädesbärande åkerjorden. Nya tröskverk hafva på många ställen blifvit anlagda, och flyttbara sådana begagnas numera af mindre jordbrukare temligen allmänt. Från Finland inforskrifver Hushållnings-Sällskapet årligen 300 tunnor utsädes-råg. Äfven Probsteyer råg och hvete, betydligt vigtigare än här odlade sädeslag, hafva från Tyskland blifvit anskaffade. Till minskning i byggandet af logar

och lador börjar man på större egendomar att i halmbetäckta stackar förvara otröskad säd, äfvensom hö. Uppmuntringar och belöningar till eldriors uppförande äro lemnade. Åtskilliga sådana finnas redan och begagnas med stor fördel. I sammanhang härmed får jag i underdånighet anmäla, att, med det anslag af 2,000 R:dr, som Kongl. Maj:t, på underdånig framställning af Länets Hushållnings-Sällskap, nådigst beviljat till en mönster-riars uppförande, i likhet med dem, som i riornas land, Finland, användas, en sådan nu är under byggnad vid Ultuna, och är att hoppas, att den obestridliga fördel och nytta, dessa inrättningar medföra, härigenom skall blifva mera spridd, när de elever och lärningar från olika orter i riket, som vid Institutet erhålla undervisning, der numera kunna inhemta en närmare kännedom om eldriors byggnadsätt och desamma begagnande.

Huru *Ultuna Landbruks-Institut*, som den 14 Mars 1848 öppnades, vårdas, äfvensom dess ställning och förvaltning, torde icke här behöfva i detalj omnämnas, då Styrelsen för detsamma årligen afgifver till Kongl. Maj:t underdånig berättelse härom.

Jag får sålunda här endast anmäla att för Institutet nödige byggnader till läro- och undervisnings-salar, jemte logementer för lärare, elever och lärningar, blifvit uppförde och utrymme derigenom vunnits, så att 28 elever och 24 lärningar kunna mottagas och vid Institutet årligen njuta undervisning.

Antalet af sökande har dock, detta oaktadt, alltid varit vida större, än som kunnat emottagas. En fullständig slöjdverkstad för tillverkning af åkerbruksredskaper är vid Institutet anordnad. Der förfärdigade redskaper hafva vunnit en fortfarande stigande afsättning, såsom varande starka, väl och ändamålsenligt konstruerade samt omsorgsfullt arbetade. Jordbruket, som med all omsorg bedrifves, är anordnad uti 2:ne olika vaxelbruk, ett för sand- och ett för lerjorden. En icke obetydlig del af åkerjorden har omlagts med täckta stendiken samt början afven blifvit gjord med anläggning af tegelrörsdiken, som framgent hufvudsakligen komma att användas. Praktisk undervisning i skogshushållning lemnas dels på Institutets egen skogsmark, som är under beredning till traktuggning, dels å de angränsande kronoparkerne, af hvilka en, Åsen, går alldeles intill Institutets åbyggnader. I husdjurskötseln är tillfälle till fullständig undervisning, genom det vid Institutet varande stambolländeriet och stamschäferiet. Men hvad Institutet ännu, till stor skada, saknar, är en ändamålsenlig ladugårds- samt mejeribyggnad, hvilka byggnader, ehuru i högsta måtto nödvändiga för att fullt ändamålsenligt och på ett till efterföljd tje-

uande sätt kunna bedrifva ladugårds- och mejeri-handteringen, dock, af brist på dertill nödiga medel, ännu icke kunnat uppföras.

Boskapskötseln har småningom börjat vinna mera uppmärksamhet samt å de större egendomarne ändamålsenligare bedrifvas. Från de i Länet befintliga 2:ne stamholländerier af Ayrshirerace, hvaraf ett är Kronans vid Ultuna och ett, bildadt med aktier, stationerad vid Ekolsund, utgår årligen ungboskap, hvilken väl trivdes i vårt klimat och, såsom lättfödd, men derjemte synnerligen mjölkgifvande, har ett betydligt företräde framför den inhemska hornboskapen. Äfven flera enskilda jordägare hafva införskrifvit djur af denna förträffliga race, som sålunda allt mer och mer sprides i Länet. Vid Ultuna finnas några djur af Algäuer-racen, hvilken trivdes här särdeles väl, men lemnar ej så rik mjölkafkastning, som Ayrshire-kor. Äfven finnes i Länet på åtskilliga ställen boskap af Hollsteiner-, Jutlands- och Angels-racerne.

Fördelen af en förbättrad ost- och smörberedning har blifvit insedd och produktionen af dessa lifsförnödenheter ansenligen ökad. Men denna omtänka har ej ännu, med högst få undantag, sträckt sig till allmogen, hvars boskapskötsel är på en ganska låg ståndpunkt. Att man likväl börjar inse behovet af förändring i denna viktiga gren af landthushållningen röjes af en och annan åtgärd. Så har t. ex. en hushållnings-nämnd inköpt tre Ayrshire-tjurar, som stationeras på olika ställen i distriktet till afvelns förbättrande. Men så länge det här brukliga svältsystemet varar, så väl om vintern, som på magra sommarbeten, är ingen egentlig förbättring i boskapskötseln att motse.

Hüstaavelns förkofran har till någon del blifvit befordrad af de hingstar, som af ett bolog stationeras i olika delar af Länet, hvarigenom omkring 100 föl årligen af en bättre, mot landtbrukets behof svarande, race af arbetshästar tillkommer.

Fårafveln är på åtskilliga större egendomar och äfven vid Ultuna Landtbruks-Institut med stor omvårdnad omhugnad. Vid Institutet, likasom på ett par andra större egendomar, finnas schäferier af Electoral-race. Men i allmänhet uppfödes, så väl hos större, som mindre jordbrukare inom Länet, endast det antal får, som fordras till slag och eget behof af ull, mest af grof beskaffenhet.

Svinaaveln vårdas å herrgårdar nu mera ganska omsorgsfullt och nya racer, så väl från England, som från Amerika, hafva inkommit och redan blifvit temligen allmänt spridda.

Bränvins-

Brävninsbränningen har mer och mer öfvergått till större ångbrännerier, och husbehofsbränningen till följd deraf minskats.

Skogshushållningen. I Länets finnas 6 kronoparker, med en areal af 6,666 tunnland, hvaraf 4,560 tunnland äro skogbärande. Alla parkerna äro indelta till traktbuggning och hafva under åren 1848, 1849 och 1850 derifrån blifvit försålde 1,941 famnar virke, som till skogsplanteringskassan lemnat en inkomst af 4,123 R:dr 23 sk. 11 rst. Banko, hvartill bör räknas afkastningen af ett på kronoparken Åsen befintligt lager af kakelugnsmakarelera, af den förträffliga beskaffenhet, att ansökningar af fabriksidkare i Stockholm och Göteborg m. fl. städer göras om rättighet att upptaga detta ämne, af hvilket äfven de i Christiania Kongl. Slott uppförde kakelugnar äro förfärdigade. Afgiften är af Kongl. Majt bestämd till 4 sk. kubikatnen och hafva under ofvannämnde 3:ne år 2,424 kubikalnar blifvit upptagne.

Häradsallmänningsarnes antal utgör 14, utom fem mindre holmar i Mälaren, innehållande 53,092 tunnland, hvaraf 27,908 tunnland äro skogbärande. Derifrån äro utdelade, under de tre år berättelsen omfattar, 8,307 famnar virke. Tio äro indelade till traktbuggning och de öfrige under beredning dertill. I norra delen af Länets finnas betydliga bruksskogar, hvaraf de under Söderfors och Elfkarlöns bruk värdas särdeles omsorgsfullt. Till besparande af vedåtgång har Länets Hushållnings-Sällskap uppuntrat till begagnande af de vid Söderfors uppfunne vedbesparande spisar, hvilka, såsom föga kostsamma och ganska ändamålsenliga, börja mera allmänt begagnas af allmogen.

Till befrämjande af planteringar, frösädd, sankt traktens utdikning för barskogens växtlighet, lefvande häckars användande, i stället för de skogsödade gärdsgårdarne, bräntorfs begagnande m. m., har en filialafdelning af Hushållnings-Sällskapet blifvit bildad, under benämning af Upsala Läns Skogshushållnings-Sällskap. Af särdeles vigt för skogshushållningens befrämjande vore det, om från skogsplanteringskassan kunde erhållas ett årligt anslag under tio år till disposition samt redovisning af nämnde Sällskap, hufvudsakligen till premiers utgifvande åt jordägare, hvilka vidtaga ändamålsenliga åtgärder i och för skogsvård, planteringar och frösädd.

Då, på sätt nyssberördt är, under den för denna berättelse afsedda tidsrymd till denna kassa ingått, såsom afkomst af kronoparkerna, 4,123 R:dr 23 sk. 11 rst. och dertill läggas kassans inkomster i hemmansräntor och arrenden, utgörande för samma tid tillhoppa 5,650 R:dr 9 sk. 2 rst., men derifrån afväknas Jägeristatens aflöning för tre år eller 6,878 R:dr 3 sk., samt sålunda

uppkommer ett öfverskott, kassan till godo, af 2,895 R:dr 30 sk. 1 rst., eller i medeltal för året öfver 965 R:dr, allt Banko, synes billigt, att det årliga öfverskottet finge inom Länet användas till det uppgifna ändamålet. Säkert skulle med ett rätt användande af detta anslag mycket godt kunna uträttas och skogsbushållningen med mera intresse komma att omfattas, utan att anslaget skulle kunna anses vara särdeles betungande för skogsplanteringskassan, äfven om en sådan åtgärd utsträcktes till öfrige Län, som deraf vore i behof. Så länge likväl närvarande olämpliga stängsellag är gällande, som föranleder att en massa af virke åtgår till stängning, ökad genom fortsatta laga skiften, är att förutse skogarnes fullkomliga förstöring. Önskligt vore därför, att stängsel-förordningen och skogs-lagstiftningen i allmänhet blefve omarbetade, i likhet med hvad i andra Europeiska länder är förhållandet, hvarigenom det förstörande missbruket af skogstillgångarne och de på ett sådant missbruk grundade egendomsköpen kunde förekommas.

Salpeter-tillverkningen har genom det något förhöjda lösningspriset vunnit någon förkofran. Åtskilliga nya salpeterlador äro anlagda. Tillverkningen, som, enligt min förra femårsberättelse, uppgick årligen till 1,025 L \mathcal{L} , har under nu ifrågavarande tidrymd utgjort 1,301 L \mathcal{L} 16 \mathcal{L} hvarje år, hvarför erhållits 7,376 R:dr 45 sk. Banko.

Jagt och djurfångst. Premier för rofdjurs dödande äro inom häraderne stadgade och i några betydligt ökade, hvarjemte öfverenskommelse träffats i 3:ne härader om skallgång den tid af året, då ynglet med lätthet kan fångas. Under nu ifrågavarande tidrymd äro dödade, genom användande af skallgång, saxar och varggårdar, 38 vargar, 51 varglo och 989 räfvar. Jagten utgöres hufvudsakligen af harar, änder, tjäder och orre, men är af ringa betydenhet.

Fisket. I de intill hafvet gränsande socknar utöfvas ganska betydligt strömmingsfiske. Arrendet af Kronans laxfiske i Dalelven, som, enligt förra berättelsen, utgjorde 358 L \mathcal{L} , har vid ny auktion uppgått till 820 L \mathcal{L} salt lax, ehuru strandägarne nu, till stor belåtenhet i orten, utan afgift få fiska invid sina stränder.

Sjöfarten från Upsala till Stockholm har tilltagit i liflighet. Trenne ångfartyg underhålla en daglig kommunikation mellan dessa städer, då årstiden det tillåter. Ett ångfartyg går dessutom 2:ne gånger i veckan mellan Enköping och hufvudstaden. På Mälaren bedrifves någon sjöfart med seglande jakter. Fyra lastageplatser finnas vid Bottniska viken, hvarifrån jern och malm föres till olika orter. Vattendragen till Upsala och Enköping hafva blifvit betydligt förbättrade genom muddringsarbeten.

Varors forslande är en binäring af betydenhet i de norra delarne af Länets och en god inkomstkälla för allmogen. Dessa varor bestå dels i malm och kol till bruken, dels i de landtmannaprodukter, som från Norrland och Helsingland föras till marknader söder ut och till hufvudstaden, såsom sill, smör, fogel, lärfter m. m.

Öfrige binärningar äro 20 tegelbruk, ett jerngjuteri, ett pappersbruk, 7 kalkugnar, någon tjärbränning, en vadmalstamp, åtskillige mindre sågar och kvarnar, kolning för bruk och bergverk samt ylleväfnader, hvilka sednare likväl icke motsvara behovet.

Bruk och Bergverk. Då ingen väsendtlig skillnad varit i tillverkningen af stångjernsmidet samt stål och tackjern m. m. vid nedannämde jernbruk inom Länets under åren 1848, 1849 och 1850, meddelas, till undvikande af vidlyfthet och med uteslutande af mindre tal, beloppet af tillverkningen under sistnämde år, så vidt de ifrån bergsfögderiet ingångne uppgifter gifva sådant vid handen.

Stångjernssmide.

<i>Leufsta och Carlholm</i> , med 4 Wallonhammare, 8 Wallonhärdar. Hammarskattssmide	2,000	Sk
Rekognitionssmide	3,844	»
<i>Österby</i> , med 2 Wallonhammare och 4 Wallonhärdar. Hammarskattssmide	1,500	»
Rekognitionssmide	1,958	»
<i>Gimo</i> , med en Wallonhammare och två Wallonhärdar. Hammarskattssmide	375	»
Rekognitionssmide	1,457	»
<i>Strömsberg</i> , med en Wallonhammare och två Wallonhärdar. Hammarskattssmide	1,650	»
<i>Ullfors</i> , med en Wallonhammare och två Wallonhärdar, Hammarskattssmide	1,450	»
<i>Söderfors</i> med tre Wallonhammare, en Tysk hammare, sex Wallon- och två Tysk härdar, Frälesmide	240	»
<i>Wattholma</i> , med en Wallonhammare och två Wallonhärdar. Hammarskattssmide	700	»
och frälesmide	700	»
eller tillsammans 8,615 Sk privilegieradt smide och 7,227 Sk rekognitionssmide.		

Stålbränningen, Ankar- och Grofsmidet samt Manufaktur-tillverkningen.

Söderfors's Bruk, ankar- och grofsmide	544	Skz
Wesslands d:o, spiksmiden	2	»
Åkerby Stålugn, stål	51	»
Österby Stålugn, stål	133	»
Elfskarlön, spik- och manufaktur-tillverkning	135	»

Blåsningstiden och Tackjernstillverkningen.

Söderfors's masugn, 173 blåsningdagar	5,360	Skz	tackjern.
Österby d:o 127 »	4,472	»	»
Harnäs d:o 190 »	5,994	»	»
Gimo » 110 »	3,401	»	»
Hyttö d:o 191 »	5,158	»	»
Hillebola d:o 115 »	2,762	»	»

Summa 910 blåsningdagar, 27,150 Skz tackjern.

Dannemora Jernmalms-Grufvor, belägna på Österby bruks ägor, på gränsen af Filus och Dannemora socknar, $4\frac{1}{2}$ mil norr om Upsala stad, hafva under ifrågavarande tre år med oförminskad tillgång mäktat förse ej mindre här ofvön uppgifne, än äfven de i Stockholms Län belägne, på dem grundade betydliga bruk och bergverk med den för deras jernstillverkning erforderliga malm, och hafva fortfarande blifvit arbetade så, att deras framtida bestånd äfven blifvit afsedt och befrämjadt. Några oförutsedda händelser eller betydliga olyckor hafva icke lagt hinder i vägen för arbetets jemna bedrifvande.

De i sednare tider med mycken möda och kostnad uppförde betydliga dammbyggnader på vestra sidan af de tre gruffälten fortfara att lemna all den trygghet mot öfversvämningar från Grufsjön, som man af dem väntat. De sedan år 1837 begagnade jernträdslinorna för malmuppfordringen, hvilka, under de sednare åren, med en ökad kostnad af $33\frac{1}{2}$ procent blifvit förfärdigade af 16 trädar, i stället för 12, användas numera i nästan alla grufvorna. Till uppfordringen utur grufvorna från 30 å 34 särskilda arbetsrum hafva blifvit använda 49,480 enkla kördagsverken, af hvilka 30,459 utgjorts med legde och 19,021 med verkets egne dragare. Malmbrytningen har uppgått till 331,692 Skz vikt. vigt, eller till 110,564 Skz per medium på året, och således 427 $\frac{1}{2}$ Skz mera årligen, än under de föregående fem åren. Hela brottuppfordringen utur grufvorna har utgjort 485,601 baljor af 5 kub. fot, således 11,241 kub. famuar löst berg, som svara emot 6,070 kub. famuar fast klyft eller tomrum i berget, hvarmed grufvornas rymlighet blifvit ökad. Då 11,241

kub. famnar, eller 303,509 kub. alnar löst berg blifvit uppbrutne med en malmvinst af 336,692 Sk~~z~~, och en kub. aln i malmbopen gifver 3 Sk~~z~~ malm, så följer deraf, att malmen utgjort 3,643 procent i volym af hela brytningen eller 0,57 procent mindre, än under föregående qvinqvennum. Hela grufvuförslaget har uppgått till en sammänräknad summa af 398,015 R:dr 14 sk. R:gs, nemligen uti penningar 277,930: 31. 10., spanmålsvärde 113,639: 10. 2., materialier lemnade in natura 6,415: 20., eller per medium för året 132,671 R:dr 36 sk. 8 rst. Malms brytningspris har således per medium uppgått till 1 R:dr 9 sk. 7 rst. per Sk~~z~~ vikt, vigt eller 2 sk. 7 rst. mindre, än under föregående qvinqvennum.

Spanmålskonsumtionen har i medeltal för året utgjort 3,356 tunnor. Det så kallade brukspriset på spanmälen har i medeltal varit R:gs R:dr 12 för råg och 10 för korn. Malmsafsändningen till bruken har uppgått till 323,722 Sk~~z~~ eller per medium 107,907½ Sk~~z~~ på året. Inventarium af malm vid grufvefältet har således ökats med 7,970 Sk~~z~~. Arbetsstyrkan, som vid 1848 års början utgjorde 331 personer, uppgick vid 1850 års slut till 339. Hela folkmängden, som födes vid grufvan, utgjorde, enligt mantalslängd, år 1848: 1,367 personer och år 1850: 1,378. Några betydligare bergras hafva icke inträffat. Tre personer hafva vådligt omkommit i grufvorna, en träffad af skott, en ihjälklämd af den så kallade konsten, och en genom fall.

Trädvaruhandeln med skatteallmogen i Wähla, Nora, Huddunge och Harbo socknar af Westmanlands Län har fortfaraude försett verket med dess behof af plankor och bräder. Grufve-allmanningarne hafva derigenom blifvit betydligt sparade och endast anlitade vid behofvet af gröfre virke för grufvbyggnaderna. Det af ålder vidtagna aflöningsättet för grufarbetarne är utan förändring bibehållet, så att hvarje arbetare, utom sin kontanta förtjenst, erhåller ett visst quantum spanmål, hälften råg och hälften korn i månaden. Detta spanmålsuttag uppgår för en arbetare öfver 20 års ålder till 4 fjerdingar, för en emellan 18—20 år till 3 fjerdingar och för en under 18 års ålder till 2 fjerdingar. Hvarje gift arbetare har dessutom en fjerding för hustrun och en fjerding för hvarje barn emellan 1—15 år, allt i månaden, emot ett, en gång för alla bestämdt, oförändradt pris af 1 R:dr 32 sk. R:gs för tunnan. Derigenom att inkomsten således ökas i samma mån, som barnens antal tillväxer, är all nöd och fattigdom förekommen, helst verket sjelf drager försorg om sina orkeslösa arbetare och deras familjer.

Till utsoffring af den i grufvorna erhållne så kallade syltmalm hafva så väl de egne arbetarnes, som öfrige i granskapet af verket boende personers,

barn blifvit använde. Antalet barn, för sådant ändamål sysselsatte, har årligen uppgått till 97, åt hvilka en summa penningar af 7,526 R:dr 24 sk. blifvit utbetald.

Så väl för skogsbesparingen, som för att gifva arbetarne tillfälle till nyttig verksamhet under lediga stunder, är en belöning af 18 sk. r:gs bestämd för hvarje famn stengårdning, som på grufdrängstorpen af åboerne uppföres; och hafva under nu ifrågavarande tre år 1,925½ famnar sådan stängsel blifvit uppsatt. Den sammanräknade längden af alla sedan år 1835 på arbetarnes torplägenheter uppförde stenmurar uppgick vid 1850 års slut till 9,588 famnar.

Utom det för grufvuarbetarnes hustrur och döttrar varande tillfälle att med dagsverksarbete, isynnerhet under andetiderna, biträda vid verkets hemman och odlingar samt att hos ortens ståndspersoner erhålla någon, dock årligen aftagande, spånadsförtjenst finnas ej några binäringar för grufvans arbetare.

Handeln med landtmannavaror består hufvudsakligen af spanmål, brännvin, foder samt några skogs- och ladugårdsprodukter. De egentliga afsättningsorterna äro Stockholm, Gefle, Westerås och Upsala. Handeln i öppen salubod å landet, på sätt den blifvit bestämd genom Kongl. Förordningen den 22 December 1846, har, såsom sådan, under de ifrågavarande åren bedrifvits i föga omfång och icke utöfvat någon märkbar minskning uti handeln med städernas handlande.

§ 4.

Allmänna förhållanden och anstalter.

Från Länets 3,358½ hemman hafva statsbidragen årligen utgjort, i ständiga räntor, afradsspanmål och kronotionde, 270,287 R:dr, förutom rotering och rustning, klereci-statens underhåll samt skjuts- och väghållning. Personella bevillningen och den för egendom och rörelse har uppgått till 68,876 R:dr samt bränvinsbevillningen till 16,745 R:dr, allt Banko, för året.

Ehuru dryga dessa skatter äro, är folket särdeles angeläget att riktigt och i rätt tid erlägga desamma. Restantierne utgöras merendels endast af bristande arrenden och af bötesmedel. Den skuld af öfver 300,000 R:dr Banko, hvaruti Länets invånare häftade till statsverket, ådragen under missväxtåren 1844 och 1845, är till hela sitt belopp återbetald.

Sedan entreprenader blifvit ingångna vid de flesta gästgifverier i Länets, har skjutsningsbesväret blifvit något lindradt, ehuru väl, vid förnyade entreprenad-

auktioner, icke obetydlig förhöjning i de skjutsskyldiges tillskottsavgift uppkommit. Som ett exempel härpå må anföras, att vid Grans gästgifvaregård betalades, för de första fem åren, endast 8 R:dr 38 sk. Banko af hvarje helt hemman, men vid den sednast hållne auktionen bestämdes afgiften till 20 R:dr Banko årligen, och likväl ansågo både större och mindre jordägare fördelaktigt att ingå på denna förhöjning. Häraf synes att, åtminstone inom detta Län, man vet värdera fördelen af skjutsentreprenader, till stor nytta för jordbruket, och befordrande af sedlighet hos allmogens söner och drängar, hvilka i hållstugorna förut inlärde allehanda laster.

Mälare-Provinsernas Enskilda Bank har i Upsala stad en filial-afdelning, hvars verksamhet är ganska liflig. Största gagnet af denna bank uppkommer dock genom kreditiv- och upp- och afskrifningsrörelsen, hvilken en gång erhållen, numera svårligen kan undvaras.

Länets Brandstods-förening på landet har vunnit allt mer och mer i förtroende. Försäkringssumman för byggnader uppgår nu till B:ko R:dr 6,576,170. och för lösören till » » 3,180,690.

Bolaget för brandförsäkring af lös egendom i städerna har blifvit anlitadt i Upsala till ett belopp af R:dr 353,380 Banko.

Kreaturförsäkrings-Bolaget, försedt med nådigt reglemente af den 27 April 1849, har vunnit delägare inom åtskillige orter i Länet. De försäkrade kreaturens antal utgör 18,969 för en summa af 711,276 R:dr 32 sk. Banko. Skulle olyckligtvis lungsjuka hos hornboskapen en gång närma sig denna provins, är att förutse att kreatursägare allmänt komma att sluta sig till denna välgörande stiftelse.

Central-Hospitalet, gemensamt för detta och närliggande Län, är, så vidt befintlige tillgångar medgifva, försatt i fullständigt skick. Der vårdas för närvarande 186 sinnessjuka personer, hvilka till en stor del sysselsätta sig med handarbeten. Som ett bevis härpå må anföras, att från år 1837 till år 1850 hafva af hospitalshjonen förarbetats till spånad 841 *L* lin och 50 *L* ull, väfts 27,301 alnar blångarnsväf och lärft, förfärdigats 3,100 linnen, 813 par lakan, 658 täcken, 912 madrass- och kuddvar, 570 sommar- och vinterkläder, 964 par hel- och 390 par halfstrumpor, 833 par byxor, 677 tröjor, 222 västar, 10 kappor och 1,385 par skor. Karlarne hafva till det mesta varit sysselsatta med snickare- och korgarbeten, repslageri, notbindning, samt sommar- och vinter-utarbeten, såsom planteringar, hvartill 33,980 kub. fot jord blifvit upprädd, transporterade och på lämpliga ställen utfyllda, trädgårdsarbeten, vedsågning, snöskottning och renhållning. Ett. 1,840 alnar långt plank

är af patienterna uppfördt. Vid närliggande Ultuna kungsladugård hafva åtskilliga konvalescenter blifvit sysselsatta med hö- och sädesinbergning. År 1850 börjades en park-anläggning, hvarmed fortgår; hvarjemte orangeri och drifhus blifvit uppbyggde, på den nitiske sysslomannens bekostnad, samt en smedja, deri patienterna finna nyttig sysselsättning. Så väl patienterna, som betjeningens barn, hafva tidtals fått undervisning i skrifning och läsning och hafva jemväl musikalska tidsfördrif för dem, som dertill hafva höjelse, blifvit beredda, hvartill begagnas ett för sådant ändamål anskaffadt mindre piano.

Läns-Lazarettet har blifvit flyttadt till Upsala stad, der en större stenhusbyggnad med rymlig tomt blifvit inköpt för omkring 30,000 R:dr, medelst besparingar å årliga kurhusafgiften; dock återstår ännu $\frac{1}{3}$ af köpesumman obetald. Men sedan Länets invånare under vissa år åtagit sig en kurhusafgift af 6 sk. banko af hvarje mantalsskrifven person, och ersättning är att förvänta af Seraphimer-Ordens-Gillet, för upplåtande till därhus af den lokal, som förr varit af lazarettet begagnad, har man hopp om att skulden sålunda blifver godtgjord. 40 sängar äro för närvarande tillgänglige för patienter, men utrymme finnes för ett vida större antal.

Socken-Magaziner finnas i de flesta församlingar, ofta med betydliga fonder, hvilka dock icke alltid så förvaltas, att de blifva tillgänglige vid inträffande missväxt. Till befordrande häraf är ett ändamålsenligt reglemente upprättadt och meddeladt socknarne, af hvilka dock endast några få ännu antagit detsamma.

Fasta Folkskolor äro organiserade i Länets socknar och skolundervisningen är i allmänhet med nit och omsorg handbafd. Önskligt vore att vid dessa nyttiga inrättningar äfven bibringades barnen slöjdfärdighet och grunderna för trädgårdsskötseln, såsom sättet att okulera och ympa frukträd m. m., hvarigenom en ändamålsenlig sysselsättning i fria luften och ett ombyte mot de qvalniga skolsalarne bereddes barnen. Vid några folkskolor har man redan insett fördelen häraf och der äro ock skolbarnen i allmänhet friska och glada, vänjande sig från skolären till kärlek för trädplantering och den trefnad och nytta, som trädgårdsskötseln alltid medförer, utom det att lynnet och sederna deraf till stor bätnad väsendtligen förmildras.

Enöreskassan, försedd med nådigt reglemente af den 30 April 1831, är en ganska välgörande stiftelse. Densamma är bildad och ökas årligen med den ringa afgiften af ett öre af hvarje vid Uplands regemente roteradt öresland. Från denna kassa, som nu har ett räntebärande kapital af 72,617 R:dr Banko,

Banko, utbetalas dels 26 R:dr 32 sk. Banko i legohjelp till hvarje rote, som insätter ny rekryt, dels 700 R:dr Banko årligen i gratifikation till afskedade soldater, och deras enkor och barn, hvilken sednare stiftelse erhållit benämning af *Hertigens af Upland Gratifikationsfond*.

Upsala Läns Rusthållares Beklädnads-Direktion, likaledes försedd med ett af Kongl. Maj:t stadfästadt reglemente af den 2 November 1833, har sig uppdraget att anskaffa Dragon-beklädnad och hästmunderingspersedlar åt Lifregementets Dragoner samt att i allt bevaka de rustandes rätt och bästa.

Upsala Läns Rusthållares Remonteringsfond, äfven försedd med nådigt reglemente af den 24 Augusti 1833, är bildad genom en årlig afgift af 3 R:dr Banko af hvarje rusthåll, och har till ändamål, då fonden stigit till erforderligt belopp, att till stor del bekosta den årliga anskaffningen af remonter till Lifregementets Dragoncorps. Dess räntebärande fond utgör nu 21,503 R:dr 18 sk. 7 rst. Banko.

Sparbanken i Upsala, stiftad år 1831, har fortgått i sin verksamhet, utsträckt äfven till Länets landsförsamlingar, och emottager derjenste de besparingar, som af Uplands regementes soldater årligen, genom rotehallarnes försorg, medelst afdrag af 5 R:dr Banko å hemkallet insättas. Denna välgörande stiftelse utlånar redan den betydliga summan af 151,350 R:dr, med en hjälpfond af 9,022 R:dr Banko, ehuru hvarje delägare ej får för år insätta mer än 52 R:dr. Äfven i Enköpings stad och Tierps socken finnas sparbanker bildade.

Landtmäterigöromålen i Länets, under de 3:ne år berättelsen omfattar, hafva bestått i 70 afslutade laga skiften på 156 förmedlade hemman. Den skiftade ägovidden utgör 29,670 tunnland. Öfrige afslutade förrättningar uppgå till 273, utgörande hufvudsakligen längdemätningar, såsom rägångar och vägdelningar, till ett belopp af 3,309,901 alnar.

Fattigvården har öfverallt inom Länets blifvit ordnad i öfverensstämmelse med Kongl. Förordningen af den 25 Maj 1847 och Fattigvårds-reglementen stadfästade. Tiggeriet har visserligen förminskats, särdeles i Upsala stad, som, genom frivillige sammanskott och öfverenskommelse att ej i hus och på gator utdela allmosor, utan hänvisa de behöfvande till en för dem beredd sopp- och bröd-utdelningsanstalt, i detta afseende föregått med ett hedrande exempel. Emedlertid är obestridligt, att tyngden af fattigunderhållet år ifrå år ökas till en grad, som måste väcka de allvarligaste bekymmer och nödvändigt påkallar de kraftigaste åtgärder. Nyss återopade Kongl. Förordning har väl icke mot detta onda anvisat något botemedel, men ej mindre genom de stadganden,

som afse fattigvårdens allmänna ordnande på ett med rättvisans och mensklighetens fordringar öfverensstämmande sätt, än äfven genom bestämmandet af nya grunder både för försörjningsskyldigheten och försörjningsrättigheten, medfört den fördelen att vidden af den allt mer tilltagande pauperismen blifvit känd och dess följder för framtiden åtminstone anade. De nya grunderna för rätt till fattigunderstöd hafva derjemte framkallat snart sagdt ändlösa tvister, deruti de stridande parterne, Fattigvårds-Styrelserna, eller rättare de personer, som i dem äro styrande, ofta nog med stöd af lagens mindre tydliga bestämmelser, begagna hvarje utväg att kringgå Författningens anda och mening samt icke sällan, under det lumpnaste käbbel och otidiga utfall emot hvarandra, söka på allt sätt undandraga de behöfvande en hjälp, som både af lag och mensklighet föreskrifves; och ehuru understöd måste lemnas der den behöfvande vistas, ligger i sakens natur att de beklagansvärda föremålen för dessa tvister icke kunna vinna på de sednares, af sjelfva lagbestämmelserna föranledda, långsamma och mången gång överkställbara utredning. Erfarenheten har äfven visat, att stadgandet om tre års stadigt vistande i en församling, såsom medförande rätt till fattigunderstöd, förorsakat mången familjs försättande bland de hjälpbehöfvandes antal, enär ett arbetsfört hjonelag med barn, efter en två-årig tjenstetid, ofta förskjutes från det samhälle, det då tillhör, utan utsigt att, såsom arbetande eller tjänande, få inträde i ett annat. Å andra sidan må man icke forutdra sig, att kommunerna frukta hvarje tillökning i sina tillskott till de fattigas underhåll, helst ingen lag finnes, som i någon mån betvingar lättjan och sedeslösheten. Bristen af en sådan lag kan dock icke för ofta framhållas; och det hade varit att önska, att den Norska lagen angående fattigväsendet på landet af den 20 September 1845, hvilken i så många hänseenden synes hafva tjänat till förebild vid utfärdandet af ofvan åberopade Kongl. Förordning, äfven blifvit följd i de delar, som handla om tvångsarbetshus och räddningsanstalter för vanartade barn samt tiggeri och fattigväsendets polis. Visserligen har genom Kongl. Stadgan angående försvarslösa och till allmänt arbete förfallne personer af den 29 Maj 1846 blifvit förklaradt, att Kongl. Majt ville särskildt i nåder förordna när och huruledes försvarslös person, som icke varit för brott tilltalad eller sakfälld, men tiggde eller visade fortfarande lättja och liderlighet, kunde hållas till ordning och arbete vid inrättning inom orten; men en sådan föreskrift saknas ännu, och den, enligt samma Författning, tillsyningsman tillkommande husbonderätt öfver försvarslös, som ligger eller erhåller allmänt understöd, är ett i de allra flesta fall otillämpligt tvång och sålunda i sjelfva verket existerande endast på papperet. Att likväl

något medel måste försökas för att stäffa lättjan och sedeslösheten och sålunda, så vidt ske kan, hindra fattigdomens tillväxt af nämnde orsaker, har en sorglig och snart sagdt daglig erfarenhet visat. Kommunerna, som icke uppfattat skillnaden emellan nyssberörde Förordning och den derigenom upphädda äldre, hafva icke kommit från den föreställningen, att Länsstyrelsen numera, lika som tillföre, ägde att till allmän eller ortens arbetsinrättning försända sådana personer, som, med förmåga till arbete, icke kunna förmås att densamma begagna, eller som, genom lättja, dryckenskap och liknöjdhet, förorsaka hustrus och barns hemfallande till fattigvården, eller som uteslutande egna sig åt en liderlig och okysk lefnad; hvarföre äfven framställningar i sådan syftning ganska ofta blifvit gjorda, utan att naturligtvis kunna för personerna i fråga medföra någon annan påföljd än en varning utan all betydelse och derföre glömd i samma ögonblick den blifvit gifven. Särdeles oroande visar sig förhållandet i Upsala stad, der, till följd af den numera medgifna fria inflyttningsrätt, hela skaror af familjer och löst folk årligen bosätta sig, utan någon viss utsigt att kunna genom årligt arbete sig försörja och hvilka ofta försmå det arbete, som erbjudes, synbarligen endast räknande på den allmänna fattigvårdens och den enskilda välgörenhetens förmodade bottenlösa tillgångar. Det för staden rådande egna förhållande, att en myckenhet ungdom från alla delar af riket, för längre eller kortare tider, härstädes vistas, bidrager jemväl att skapa föreställningen om alla möjliga, både tillåtna och otillåtna försörjningsutvägar, på samma gång det år från år ökar det stora antalet af prostituerade qvinnor, som, endast uppehållande sig af den tillfälliga förtjenst, som deras vanära inbringar, sprida och förtäras af det gift, mot hvars utbredande kurhusen blifvit inrättade, samt framföda en stam af varelser ifrån sjelfva födseln bestämda att hemfalla till sjukhusen och fångelserna. Man säger visserligen, att filantropien förbjuder hvarje inskränkning af friheten hos personer, hvilka icke felat mot samhällets positiva lagar. Om denna filantropi, såsom man tillika velat påstå, är juridisk, så kan man åtminstone icke säga att den hvilar på juridisk grund eller blifvit med konsekvens tillämpad. Ty om det är rätt, att den, som gjort sig förfallen till brott samt sålunda måste fruktas och förskjutas af samhället, endast derföre kan, genom polislag, åläggas ett arbetstvång, i flera fall vida öfverstigande det straff, hvarmed förbrytelsen mot den allmänna lagen måste anses vara försonad, torde det också vara rätt, att den, som icke vill använda sin arbetsförmåga, utan i stället egnar sig åt en lefnad, som i hvarje ögonblick underhåller frestelsen till brott och hvars ovillkorliga följd i alla händelser måste leda till ett oskäligt betungande för samhällets arbetande medlemmar, jemväl tvångs-

vis hålles till arbete. Det vore således att önska att filantropien, i stället att använda sitt skarpsinne och sine botemedel på den generation af brottslingar och uslingar, som redan finnes, ville egna sin verksamhet åt det uppväxande släktets uppfostrande till gudsfruktan, sedlighet och arbete. Den torde på denna väg hafva tillräckligt utrymme för sin verksamhet. Den teckning jag sålunda sökt i största korthet gifva om fattigväsandets närvarande tillstånd och det ämne, som dermed närmast sammanhänger, har jag ansett mig icke böra vid detta tillfälle underlåta. En hvar, med någon kännedom om förhållandet, måste medgifva att denna teckning icke är öfverdrifven. Efter min öfvertygelse borde en revision af fattigvårdslagen, i nära öfverensstämmelse med den Rikets Ständer vid 1847—1848 årens riksdag ansågo nödig, ju förr dess hellre verkställas. Ehuru den nuvarande fria och obegränsade rätten att välja vistelseort väl är till principen riktig, synes dock, som skulle vid en sådan revision böra tagas i betraktaede, om icke denna rättighet borde i någon mån och under vissa vilkor inskränkas, helst erfarenheten tillräckligt visat, att hvarje kommun, som bemödar sig att på ett fullt ändamålsenligt och omsorgsfullt sätt ordna och uppehålla sin fattigvård, ser densamma oupphörligen ökad af inflyttande från församlingar, der fattigvården är mindre väl bandhafd, helst medel hvarken saknas eller blifva obegagnade för att få personer, hvilka befaras komma i behof af understöd, vräkte från ett på ett annat fattigvårdssamhälle, för vinnande af hvilket ändamål till och med utflyttningspremier understundom användas. En granskning och omarbetning af nu gällande passförfattningar eller åtminstone dessas mera samvetsgranna tillämpning vore äfven att önska, så att en dam kunde sättas mot det lösdrifveri, som numera ohejdadt utöfvas och legaliseras derigenom att personer, merendels i den uslaste belägenhet och utan någon försörjningsutväg, tillåtas och snart sagdt uppmuntras att stryka omkring i landet. I sammanhang härmed anser jag mig böra anmärka att jag, såsom ordförande uti direktionen för Länets Invalid-, Arbets- och Korrektionshus, deltagit i utarbetningen af ett utaf direktionen afgifvet underdånigt förslag till en ny organisation af samma inväntning för emottagande af sådana personer, hvilka icke kunna försändas till de allmänna arbetsinrättningarne; och beror detta förslag på Kongl. Majts nådiga pröfning och stadfästelse.

Jordransakningar hafva af mig under åren 1849 och 1850 blifvit företagne inom hela Länets och äro jordeböckerna till följd deraf, så vidt sig göra låtit, rättade och kompletterade.

Ett Varuanskaffnings-bolag för Lagunda och Hagunda härader med hufvudstation vid Örsundsbro har blifvit försedt med nådigt reglemente den 20 April

1850, och då denna Inrättning torde vara den enda i sitt slag inom riket och äfven väckt någon uppmärksamhet, torde här vara stället att redogöra mera fullständigt för detta bolags ändamål och hitintills vidtagna åtgärder, ehuru dessa sträcka sig utöfver de tre år, som denna berättelse omfattar. Bolaget är stiftadt till lättnad och förmån för ortens jordbrukare, så att dessa för möjligast lägsta priser må kunna bekomma, i goda och dugliga varor, vissa förnödenhetsartiklar, såsom strömming, sill, salt, torr fisk, kalk, tjära, rödfärg, bräder, jern och jerneffekter jemte jordbruksredskaper m. m., samt att göra den af ålder fortfarande byteshandeln vid Örsunds bro af strömming mot spanmål emellan skärgårdskarlar och ortens allmoge mindre betungande. Följden af bolagets verksamhet har redan visat sig vara högst välgörande derigenom, att bytet och afhemtningen af varorna skett i orten, och sålunda de oftast skadliga och till fylleri ledande stadsfärderna och deraf orsakad tids- och dragkrafts-förlust samt foderspilling till en del minskats, äfvensom att den i städerna vanliga, oftast ruinerande, krediten i samma mån kunnat undvikas. Bolaget har likväl insett att för allmogen, under våren och sommaren, då penningbristen är kännbarast, kredit på erhållna varor till hösten är oundviklig, men requirenterna erlagga *här* endast 5 procent årlig ränta å varuvärdet för den tid krediten begagnas. Huru betungande uppköpen af strömming varit såsom de förut i orten bedrifvits, kan lätteligen inses ensamt af det förhållande, som inträffade år 1850. Skärgårdsboerne lemnade nemligen då en tunna strömming i utbyte mot 2½ tunnor af årets goda och viktiga råg, värd minst 13 R:dr, hvarigenom priset å en tunna strömming uppdrefs till 32 R:dr 24 sk. eller till 11½ R:dr högre pris, än det, för hvilket bolagets direktion då anskaffade denna vara. I år hafva de, som icke äro delägare i bolaget, till skärgårdsboerne betalt 7 R:dr mer för hvarje tunna strömming, än bolagsmännen. Med andra varor är förhållandet äfven till betydlig fördel för bolaget. För en tunna salt betalades år 1850: 6 R:dr, då i närmast belägna städer denna vara gällde 7½ å 8 R:dr med 2 kappars mindre mål, än hvad bolaget genom uppköp i Stockholm erhöll. Flera sådana exempel skulle kunna anföras, alla bevisande den obestridliga nytta denna Inrättning åstadkommit, och tillfredsställande är att förtroendet till densamma, äfvensom delägarnes antal, årligen icke obetydligt tillväxer. Då icke någon *öppen salubod* hålles af bolaget och då varuanskaffningen endast sker i enlighet med delägarnes aflemnade requisitioner, kan lika litet någon anledning förefinnas till klander, på den grund att bolagets lastageplats ligger inom tre mils afstånd från närmaste stad, som mot en egendomsinnehafvare, hvilken af omtänka för sina underhaf-

vande uppköper så väl sina, som deras behof af saltvaror med mera på en gång och sedan till dem utdelar desamma. Inträde i bolaget beviljas så väl för hel aktie å 20 R:dr, som för $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ aktie, hvarigenom äfven torpare och soldater kunna blifva delägare, utan särdeles kännbar uppoffring. Aktieutdelningen får aldrig öfverstiga 5 procent. För innevande år uppgingo requisitionerna till 350 tr sill och strömming, 260 tr salt, 450 tr kalk, 100 tr tjära, 40 fjerd, kabiljo, 180 LZ torr fisk, 132 plogar och 99,000 särskilda sorter spik, utom en mängd mindre partier mur- och taktegel, fönsterglas, stenkol, rödfärg och jerneffekter. I likvid för dessa varor äro 80 tr spannmål lemnade och resten är betald i penningar till belopp af 14,000 R:dr R:gs. Årets priser hafva stått i allmänhet 10 procent och för några varor 15 å 20 procent lägre, än i närliggande städer. Efter den erfarenhet man redan vunnit synes, att hvarje af de mindre hemmansåboerne requirera varor till minst 80 R:drs värde och de större i förhållande derefter, samt torpare, dragoner och soldater omkring hälften deraf, hvarigenom man kommer till den slutsats, att, om alla de, hvilka inom ifrågavarande två häradar kunna räknas till den jordbrukande befolkningen, inginge i bolaget och genom dess styrelse låte anskaffa de väsendtligaste af sina förnödenhetsvaror, skulle värdet derå stiga till minst 100,000 R:dr R:gs på år, och således, då minst 10 procent bättre pris derigenom erhålles; en ren besparing af 10,000 R:dr om året för dessa häraders befolkning uppkomma, hvilket är ett resultat, som tillräckligen bevisar gagneligheten af denna, så mycket omtvistade, inrättning.

§ 5.

Städerna.

Upsala. Stadens befolkning har, hufvudsakligen genom inflyttningar, ökats med 478 personer. Medelst nya byggnaders uppförande, promenadplatsers utvidgning, brobyggnader, trädplanteringar, åmurars ombyggnad, gators omläggning med trottoarer, har staden fortfarande förskönats samt jemväl vunnit betydligt i bekvämlighet och trefnad. Sänkning och planering af Domkyrkans omgifningar samt upphyggaende af nya gråstensmurar deromkring fortgå. Den på utmärkt godt dricksvatten rika S:t Eriks källa är ombyggd för ett belopp af 5,500 R:dr, inberäknad en pryddlig öfverbyggnad af jern, hvarjemte nya brunnar med pumphus af jern komma att anbringas på ömse sidor af ån. Stadens Rådhus har blifvit bekvämligen inredt och betydligt repareradt. Åmuddringen och ofriga förbättringar i och vid farleden af Upsala å hafva blifvit alltjemt fortsatte.

En ny förmånlig löne- och indragnings-stat för stadens embets- och tjänstemän, äfvensom pensionsstat för deras enkör och barn, har blifvit uppgjord och af Kongl. Maj:t nådigst stadfästad den 8 Februari 1850. Äfvenså har Kongl. Maj:t, med anledning af Kämners-Rättens indragning, gillat ett förslag till Rådhus-Rättens omorganisation. Stadens samt Akademien m. fl. staters af framfarne regenter till dem donerade jord, utgörande omkring 2,200 tunnland, undergår laga skifte, hvilket snart torde blifva afslutadt; hvarefter stadskassan säkerligen kommer i åtnjutande af betydligt större inkomster, om dess ypperliga åkerjord, nu ofta af arrendatorer vanvårdad, skulle, på sätt blifvit föreslaget, indelas i större farmer, hvilka på längre tid sedermera kunna utarrenderas.

Kommunikationen emellan hufvudstaden underhålles hufvudsakligen om sommartiden medelst ångfartyg och om vintern med diligenser. Troligen skulle jernväg emellan hufvudstaden och Upsala komma att lemna en säkrare behållning och tillskynda större fördelar, än mången annan redan föreslagen jernvägslinie; men denna viktiga angelägenhet kan ännu endast hänföras till de ämnen, som ligga inom förhoppningarnes område.

Stadens krogar äro utarrenderade mot 150 R:dr Banko i årlig afgift för vardera, hvilken afgift hufvudsakligast användes till åmurarnes ombyggnad, men äfven till understöd åt fattiga borgare och deras enkör.

Allmänna bildningen vinner årlig förkofran genom Hertigens af Upland folkskola, som besökes af öfver 300 barn, samt Prinsessan Eugénias småbarnsskola, der omkring 90 späda barn vårdas. En slöjdskola är förenad med dessa stiftelser, äfvensom ett barnhus för vanvårdade barn, som underhållas af den Kyselska donationen, deraf årliga inkomsten uppgår till omkring 2,000 R:dr. I härvarande, med utmärkt skicklighet och omvårdnad skötta, katedralskola undervisas öfver 300 ynglingar.

Stadens näringar äro i tilltagande, och skäl finnes ej att öfverklaga det obetydliga intrång, som handelsbodas å landsbygden, på grund af Kongl. Handels-Förordningen den 22 December 1846, utöfva. Ej heller har den ökade frihet, som medgifvits genom den under samma dag fastställda Fabriks- och Handtverks-Förordningen, haft något menligt inflytande, och än mindre har missnöje försports deröfver, att försäljning af kött, bröd och dricka blifvit fri och obehindrad för landtmän. Handelsrörelsen bedrifves af 54 handlande; fabriksrörelsen af 5 och handtverksrörelsen af 107 personer. Dessutom finnas 2 apothekare, 4 boktryckare, 3 källaremästare, 10 traktörer och 20 krogar.

Hamn- och grundpenninge-afgiften har för åren 1848, 1849 och 1850 uppgått till 13,293 R:dr 30 sk. 7 rst.

Enköping. Invånarnes antal har ökats med 139 personer. Äfven denna stad har i sednare tider erhållit ett fördelaktigare utseende, genom Kungsgatans omläggning och utsträckning i rak linie på ömse sidor af staden, till hvilket ändamål en pryddig jernbro blifvit uppförd, och flera byggnader af stadskassan inköpte, hvilka sedermera nedrifvits. Genom dylika åtgärder öppnades jemväl i rak linie den så kallade Kyrkgatan fram till stadens på en hög ås belägna kyrka, hvilken äfven blifvit betydligt reparerad. Enköpingsån är fördjupad och en hamnbro uppförd. Ett ångfartyg, som uteslutande går emellan Enköping och Stockholm, är medelst aktier anskaffadt. Stadens donerade jord är laga skiftad; planteringsjorden, särdeles omsorgsfullt vårdad, begagnas uteslutande till odling af pepparrot, morötter och andra köksväxter, hvaraf betydliga kvantiteter årligen afyttras till de vid Mälaren belägna städer. Ett större ångbränneri med qvarn är anlagdt. Hållskjutsen utgöres på entreprenad, mot ett årligt bidrag af de skjutsningsskyldige till belopp af 1,101 R:dr Banko, hvaraf staden godtgör $\frac{1}{3}$ och Åsunda härad återstoden. Handeln bedrifves af 9 handlaude; fabriksrörelsen af 6 och handtverksrörelsen af 42 personer. I staden finnes dessutom 1 apotek, 1 källare, 6 traktörsställen och 6 krogar. Årliga inkomsten af hamn- och grundpenninge-afgifterna utgör omkring 400 R:dr Banko, som uteslutande användas till segelledens, kanalens och hamnbryggans vidmakthållande.

Landskansliet i Upsala den 22 December 1852.

R. VON KRÆMER.

Joh. Kjellin.

J. Sjöberg.

TABELL för Städerna inom Upsala Län för åren 1848-1850.

	Hus och Tomter, Verk och Inrättningar.	Jord.			Utsäde af						Medelafkastning, sedan utsädet är afdraget.						Underhållna Kreatur.						Uppskattadt Värde.																								
		Aker.	Äng.	Skog och Betesmark.	Summa Tunland.	Hemmanst.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hälsa.	Blandst.	Ärter.	Potatis.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hälsa.	Blandst.	Ärter.	Potatis.	Hästar.	Oxar.	Kor.	Ungboskap.	Får.	Stin.	Hus och Tomter.	Jord.	Bruk, Manufakturier, Qvarnar, Fabriker m. m.	Summa.																	
Upsala Stad och Kongl. Akademi.	St.	Tid	Tid	Tid		Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	Tr	St.	St.	St.	St.	St.	St.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.										
Hus och Tomter	487	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	167	---	224	---	10	146	1,868,535	---	7	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---									
Jord	---	1,810,117	---	260	2,100,151	40	30	124	101	17	19	6	304	240	2,120	3,208	85	95	36	1,216	---	---	---	---	---	---	---	---	203,933	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---								
Qvarnar	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---							
Boktryckerier	4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---							
Tobaksfabrik	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---							
Ättikfabrik	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---							
Summa	495	1,810,117	---	260	2,100,151	40	30	124	101	17	19	6	304	240	2,120	3,208	85	95	36	1,216	167	---	224	---	10	146	1,868,535	---	7	203,933	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---					
Euköpings Stad.	181	712	817	812	2,341	16	28	110	80	75	60	8	600	196	660	480	375	300	48	3,000	150	20	220	20	120	180	168,650	---	100,399	9	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---		
Summa Summarum	679	2,552,132	817	1,072	4,441,155	57	58	334	481	92	79	14	904	436	2,780	3,688	460	395	84	4,216	317	20	444	20	130	326	2,037,185	---	7	304,332	9	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Upsala Slott i Landskontoret den 31 December 1851.

R. von Kræmer.

Joh. Kjellin.

		S t a t s ————— B i d r a g.																																					
		Bevilling efter 1845 och 1848 års Förordningar.										Ständiga Räkter.					Klerici-Statens underhåll.					Diverse Bidrag.																	
Efter 1sta Artikeln.	Efter 2dra Artikeln.	Borgerlig näring.	Efter 33 och 36 §§.	Personer, ej hörande till viss näring.	Brännvins-bränningsafgift.	Boskaps- och Aker-skatt.	Mantalspenningar.	Tionde och Räkter af Bruk, Verk och Inrättningar.	Arrende-medel.	Kostnad för rotering.	Kostnad för Städernas Styrelse.	Klerici-Statens underhåll.				Fattigförsörjning.	Skjuts.	Väghållning.	Diverse onera etc.	Summa Stats-Bidrag.																			
												Pastorers.	Kommi-strars.	Kyrkobe-tenings.	Summa.																								
R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	
710	30	---	3,737	9	5	3,422	17	8	367	2	5	6,093	23	3	2,894	26	---	24	28	5	1,048	12	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	407	41	7	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	27	41	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	108	9	7	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	---	---	---	71	32	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	---	---	---	8	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
---	---	---	---	---	---	10	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
710	30	---	4,253	6	7	3,512	1	8	367	2	5	6,093	23	3	2,894	26	---	52	21	6	1,048	12	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
159	24	---	620	14	7	820	5	---	---	---	---	206	---	---	1,122	2	---	23	12	6	231	24	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
870	6	---	4,873	21	2	4,332	6	8	367	2	5	6,299	23	3	4,016	28	---	75	34	---	1,279	36	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	

